

Elwira Kaczyńska

Uniwersytet Łódzki
e-mail: aradaina@gmail.com

Krzysztof Tomasz Witczak

Uniwersytet Łódzki
e-mail: krzysztof.tomasz.witczak@gmail.com; ktw@uni.lodz.pl

Wyjątkowy bałkanizm anatolijskiego pochodzenia

An exceptional balkanism of Anatolian origin

The paper discusses an exceptional balkanism, attested in most Balkan languages, cf. Modern Greek κουμάσι n. ‘kennel (for a dog); hencoop’, dial. (Cretan) κουμός m. ‘id.’; Albanian *kumác* m. ‘enclosure for small domestic animals: coop, cote; dog kennel; pig pen, sty’ and *qyméz* m. ‘chicken coop, dovecote’; Aromanian *cumás* ‘hencoop’; Bulgarian (dial.) *кѹмà* ‘antechamber in a country hut’; Turkish *kümes* ‘poultry-house; coop, hut’, also *küm* ‘place for domesticated animals’. It is suggested that the above-mentioned bunch of words represents an ancient borrowing from an Anatolian source, cf. Hittite *hummaš* c. ‘stable, stall, sty’, Luwian *hummati-* ‘stable’.

Słowa kluczowe: bałkanizmy, etymologia, języki indoeuropejskie, słownictwo pasterskie
Key words: balkanisms, etymology, Indo-European languages, pastoral vocabulary

1. Wprowadzenie

Wydany trzydzieści trzy lata temu *Słownik bałkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej* (Budziszewska 1983) rejestruje ogromną liczbę bałkanizmów typowych dla pogranicza albańsko-grecko-słowiańskiego. Wanda Budziszewska, wytrawna badaczka kontaktów językowych na obszarze Półwyspu Bałkańskiego, przy każdym haśle leksykalnym podaje przypuszczalne pochodzenie bałkanizmu. Poniżej przytaczamy przykładową wiązkę leksykalną, która jest głównym przedmiotem rozważań w niniejszej pracy:

«T. *kümes* ‘miejsce, gdzie doją owce’ (w. Čifliko Kost – BD VIII 257), z Albanii *kümes* ‘kurnik’, arum. *cumás* ‘ts.’, alb. *kumác* ‘kurnik, gołębnik, psia

buda', *qyméz* 'kurnik' – z tur. *kümes* 1. 'kurnik', 2 przen. 'chałupa, izdebka', też tur. dial. (Vidin) *kümes* 'kurnik, gołębnik'» (Budziszewska 1983: 94–95).

Geneza niektórych wyróżnionych przez polską lingwistkę bałkanizmów jest oczywista, w innych przypadkach domniemana, a w kolejnych wątpliwa lub nieznaną. Wśród bałkanizmów możemy wyróżnić elementy leksykalne pochodzenia greckiego, łacińskiego, albańskiego, słowiańskiego, tureckiego, węgierskiego, arabskiego, a także substratowego. Pod pojęciem wyrazów substratowych należy rozumieć zapożyczenia przejęte niegdyś z języków antycznych Bałkanów (Katičić 1976; Nieroznak 1984), obecnie w większości wymarłych. W słownictwie bałkańskim możemy też wyróżnić elementy zapożyczone już w dobie antycznej z wymarłych języków anatolijskich, rozpowszechnionych na obszarze dzisiejszej Turcji, czego Wanda Budziszewska w ogóle nie wzięła pod uwagę.

W niniejszej pracy zamierzamy omówić jeden z takich kontrowersyjnych bałkanizmów, którego geneza anatolijska wydaje się relatywnie pewna.

2. Ewidencja leksykalna

Omawiany w niniejszej pracy bałkanizm wykazuje dwa podstawowe warianty strukturalne. Popularniejszy wariant jest poświadczony w pięciu osobnych podrodzinach językowych (tj. w grece, łacinie bałkańskiej, w języku albańskim, tureckim oraz w językach południowosłowiańskich):

(1) ngr. (ludowe) κουμάσι n. 'kurnik, chlew, psia buda / курятник, свинарник, собачья конура', metaf. 'niegodziwiec, nickszemnik, podlec / негодяй, подлец' (NRS 1980: 456); 'kurnik, a zwłaszcza chlew / κοτέτσι και ιδιαίτερα χοιροστάσιο' (Floros 1980: 283); 'psia buda; kurnik / kennel, henceop' (Stavropoulos 1988: 472), 'kurnik / κοτέτσι, ορνιθώνας', także 'osoba bez hamulców etycznych, szubrawiec, łajdak / πρόσωπο χωρίς ηθικούς περιορισμούς, χαμηλού επιπέδου' (Babinotis 2002: 943).

(2) tur. *kümes* 'kurnik / poultry-house', także 'kojec, chatka / coop, hut' (Hony, Iz 1947: 205), dial. (Vidin) 'kurnik; gołębnik', dial. *kumes* 'miejsce, gdzie doją owce' (Budziszewska 1983: 94–95).

(3) alb. *kumác* m. 'kurnik; gołębnik; psia buda / Hühnerstall; Taubenschlag; Hundehütte' (WAD 1987: 259); 'ogrodzone miejsce dla małych zwierząt hodowlanych; kojec; psia buda; zagroda dla świń, chlew / enclosure for small domestic animals: coop, cote; dog kennel; pig pen, sty' (Newmark 1999: 422); 'kurnik; gołębnik; psia buda' (Budziszewska 1983: 94); alb. *qyméz* m. 'kurnik dla piskląt; gołębnik' (Meyer 1891/1982: 229; Budziszewska 1983: 94; Ndreca 1986: 586; WAD 1987: 466; Newmark 1999: 722).

(4) arum. *cumás* m., także *cumáse* f. ‘kurnik’ (Nikolaidis 1999: 283); w sensie metaforycznym: rum. *cumás* m. i f. (iron.) ‘ziółko, numerek’ (Reychman 1970: 149), por. ngr. κουμάσι n. ‘niegodziwiec, niktzemnik’.

(5) bułg. dial. (Strandža) *кyмà* f. ‘przedpokój w wiejskiej chacie / антре в селска къща’ (BER III 1986: 126).

Nieco słabiej (głównie w dialektach) jest poświadczony krótszy wariant poprzedniego apelatywu:

(1a) ngr. dial. (kreteńskie) *κούμος* m. (osnowa na -o-) ‘kurnik / ορνιθών, κοτέτσι’ (Pangalos 1959: 503–504; Rodakis 2005: 78; Kondosopoulos 1997: 162; 2006: 92; Orfanos 2014: 197), w gwarze zachodniokreteńskiej ‘zadaszone miejsce dla małych zwierząt hodowlanych / στεγασμένος χώρος για μικρά κατοικίδια ζώα’ (Ksanthinakis 2001: 256). Wyraz ten tworzy liczne derywaty: demin. *κούμιαστρο* n. ‘mały kurnik, w którym z różnych powodów izoluje się zwierzęta’ (Ksanthinakis 2001: 256; Kondosopoulos 2006: 92); *κούμέ* (także *κούμιά*) f. ‘to, co mieści jeden kurnik’ (Ksanthinakis 2001: 256); stąd czasownik kreteński *κούμιάζω* (gwar. *κούμνιάζω*) ‘budować coś na kształt kurnika; zapędzać kury do kurnika’.

(2a) tur. (dial.) *küm* ‘małe pomieszczenie dla zwierząt hodowlanych / малко помещение за домашни животни’ (BER III 1986: 126).

3. Dyskusja nad genezą wyróżnionej wiązki leksykalnej

W swoim albańskim słowniku etymologicznym Gustaw Meyer (1891/1982: 229) wywodzi alb. *qyméz* m. ‘chatka dla ptactwa / Stall für Geflügel’ oraz alb. *kumác* m. ‘ts.’ z tur. *kümes* ‘kurnik / Hühnerstall’. Do stanowiska Meyera przychyła się Mikel Ndreca (1986: 586), który traktuje alb. *qyméz* ‘kurnik, gołębnik / kotec pulach, kotec shpendesh’ jako wyraz obcy, zapożyczony z języka tureckiego. Należy jednak podkreślić, że Ndreca nie uwzględnia wśród zapożyczeń wyrazu alb. *kumác*, który Floros (1980: 253) wyprowadza z ngr. *κουμάσι* n. ‘kurnik; chlew; psia buda’.

Polska lingwistka Wanda Budziszewska (1983: 94–95) sugeruje tureckie pochodzenie omawianego w niniejszej pracy bałkańskiego gniazda leksykalnego, akceptując tym samym subiektywną opinię Meyera. Podobnie czyni Konstandinos Nikolaidis (1999: 283).

Autorzy *Bułgarskiego słownika etymologicznego* (BER III 1986: 126, s.v. *кyмà*²) nie wskazują jasno genezy bułgarskiego dialektyzmu *кyмà* ‘przedpokój w wiejskiej chacie’ (Strandža). Przywołują jedynie rosyjski apelatyw dialektalny (Pieczora, Archangielsk) *кyм* ‘osobna, czysta izba dla

gości u Komiaków (Komi-Zyrian) / особая, чистая комната для гостей у коми-зырян' (Vasmer 1986: 413) oraz motywujący go wyraz komiacki (zyriański) *kum* 'skład, spichlerz, spichrz, przechowalnia, skarbiec / амбар, хранилище'. Do tych dwóch wyrazów dodają kolejny leksem, poświadczony u Turków osmańskich: tur. *küm* 'małe pomieszczenie dla zwierząt hodowlanych / малко помещение за домашни животни'. Chociaż zebrany w BER materiał leksykalny pozwala wykluczyć czysto słowiańską genezę wyrazu bułgarskiego i rosyjskiego, to bułgarscy etymolodzy uchylają się od odpowiedzi na podstawowe pytanie, czy opowiadają się za ugrofińskim (uralskim), czy raczej za turkijskim (ałtajskim) pochodzeniem porównywanych wyrazów. Można jedynie domyślać się, że wyraz rosyjski został zapożyczony z języka komiackiego (zyriańskiego), a z kolei wyraz bułgarski prawdopodobnie pochodzi ze źródła osmańskotureckiego.

Nikolaos Andriotis (1990: 171) wyróżnia dwa homonimiczne apelatywy nowogreckie o odmiennej genezie: ngr. κουμάσι (I) w sensie 'kurnik / ορνιθώνασ', które uznaje za dziedzictwo starogreckie, oraz ngr. κουμάσι (II) w znaczeniu 'tkanina / ύφασμα' (w XVI w. śrgr. κουμάσιον n. 'materiał, tkanina, wyrób tekstylny'), które słusznie wyprowadza z tur. *kumaş*, zob. też Kiranudis (2009: 414). Dwa odrębne artykuły hasłowe wydziela też inny etymolog grecki Athanasios Floros (1980: 283), dochodząc do tych samych konkluzji. Rozgraniczenie dwóch homonimów κουμάσι (I) oraz (II), funkcjonujących w kretańskiej leksyce gwarowej, postuluje w stanowczy sposób Charalambakis (2001: 259–260).

Zupełnie inne stanowisko zajmuje Babiniotis (2002: 943; 2011: 721), który wywodzi ngr. κουμάσι n. 'kurnik, chlew, psia buda', metaf. 'niegodziwiec, nikczemnik' z tur. *kumaş* 'materiał, tkanina, płótno (złej jakości); zły charakter (o człowieku) / ύφασμα, πανί (κακής ποιότητας); κακός χαρακτήρας (ανθρώπου)', a to z kolei z arab. *qumāş* 'kurnik / κοτέτο'. W swoim wywodzie etymologicznym autor popełnia jednak błąd, polegający na skontaminowaniu dwóch homonimicznych jednostek leksykalnych o odmiennej proveniencji, co poświadczają choćby osmańskotureckie odpowiedniki wyrazów nowogreckich: tur. *kümes* 'kurnik; chałupka' = ngr. κουμάσι (I) oraz tur. *kumaş* 'materiał, tkanina' (STP 1997: 150) = ngr. κουμάσι (II).

Turecki leksem *kumaş*, poświadczony po raz pierwszy w 1553 r., jest zapożyczeniem z arabskiego *qumaş* 'materiał na ubranie, tkanina, sukno / Kleiderstoff, Zeug, Tuch' (Lokotsch 1927: 99, nr 1240; Räsänen 1969: 300; Stachowski 1977: 49). Arabski wyraz, przywołany przez Babiniotisa, bynajmniej nie wykazuje znaczenia 'kurnik'. Z kolei apelatyw turecki *kümes* 'kurnik, kojec, chatka, chałupka' należy – jak wyżej udokumentowano – do grupy bałkanizmów rozpowszechnionych w strefie Macedonii Egejskiej.

Wyrazy tureckie *kümes* ‘kurnik, kojec, chatka, chałupka’ oraz *kumaş* ‘materiał, tkanina’ nie mają ze sobą nic wspólnego ani pod względem semantycznym, ani etymologicznym. Na gruncie nowogreckim utworzyła się para homonimiczna *κουμάσι* (I) i *κουμάσι* (II), słusznie wyróżniona osobnymi artykułami hasłowymi przez Florosa (1980: 283) i Andriotisa (1990: 171).

W ostatnio wydanej monografii zatytułowanej *Λέξεις τουρκικής προέλευσης στο κρητικό ιδίωμα* [Słowa tureckiego pochodzenia w gwarze kretańskiej] Vasilis Orfanos (2014: 197) dyskutuje dwa odrębne apelatywy kretańskie: (A) *κουμάσι* [ku‘masi] / *κουμάχι* [ku‘majɪ] n. ‘materiał, tkanina’, metaf. ‘człowiek grubiański, nieokrzesany, ordynarny; gałgan, łotr’ (Kondilakis 1990: 121; Rodakis 2005: 78) oraz (B) *κούμος* [‘kumos] ‘małe zadaszne pomieszczenie dla zwierząt, zwłaszcza drobiu, kurnik’. Oba te wyrazy gwarowe autor uznaje za zapożyczenia z języka tureckiego (Orfanos 2014: 197). W pierwszym przypadku jako źródło zapożyczenia wskazuje apelatyw tur. *kumaş* ‘materiał, tkanina’, używany także w sensie metaforycznym w odniesieniu do człowieka, w drugim zaś leksem tur. *kümes*, dzielając tym samym pogląd niektórych dialektologów greckich (Ksanthinakis 2001: 256; Karapotosoglou 2005: 101).

O ile orientalna geneza ngr. *κουμάσι* (II) ‘tkanina’ nigdy nie była kwestionowana, o tyle pochodzenie homonimicznego słowa *κουμάσι* (I) ‘kurnik; chlew; psia buda’ było różnie definiowane. Wśród lingwistów i etymologów przeważało do niedawna przekonanie, że źródłem tego nowogreckiego apelatywu jest turecki rzeczownik *kümes* ‘kurnik, kojec, chatka, chałupka’ (Meyer 1891/1982: 229; Budziszewska 1983: 94–95).

Diachroniści greccy, począwszy od Adamandiosa Koraisa (1748–1833), wielkiego humanisty i językoznawcy, zaczęli zdecydowanie oponować przeciw tezie o zapożyczeniu wyrazu *κουμάσι* (I) ‘kurnik; chlew; psia buda’ ze źródła tureckiego. Korais (1832: 372) jako pierwszy z filologów helleńskich przyjął odwrotny kierunek zapożyczenia (tur. *kümes* < ngr. lud. *κουμάσι*), bardzo mocno uwydatniając fakt, że w starogreckim leksykonie wyrazów dialektalnych i rzadkich, sporządzonym przez Hesychiosa z Aleksandrii pod koniec V w. n.e., figuruje znamienna glosa: *κουμάσιον· τὸ τῶν ὀρνίθων οἴκημα* (Latte 1966: 520, κ-3831) „*kumásion* – pomieszczenie dla kur”. Nie ulega wątpliwości, że wyraz ngr. (lud.) *κουμάσι* n. ‘kurnik; chlew; psia buda’ jest bezpośrednim kontynuantem późnoantycznego apelatywu *κουμάσιον* (Korais 1832: 372; Shipp 1979: 336–337; Floros 1980: 283; Andriotis 1990: 171). Innymi słowy, rozpatrywany wyraz nowogrecki nie mógł być zapożyczony z języka tureckiego, skoro jego najstarsze poświadczenie (zarejestrowane w leksykonie Hesychiosa) poprzedza o kilka wieków pierwsze grecko-tureckie kontakty językowe. Spore grono językoznawców głosi zatem tezę, że wyraz

osmańskoturecki *kümes* ‘kurnik, kojec, chatka, chałupka’ nie może być uznany za źródło nowogreckiego wyrazu, lecz wyłącznie za zapożyczenie greckie¹.

George Pelham Shipp (1979: 336–337) zwraca uwagę, że późnoantyczny wyraz grecki κουμάσιον n. ‘kurnik’ powinien być uznany za formę deminutywną, zawierającą nieproduktywny (dialektalny) przyrostek zdrobniający -άσιον, por. stgr. κοράσιον n. ‘dzieweczka, dziewczynka’ (< stgr. att. κόρη f. ‘dziewczyna’), ιππάσιον n. ‘konik’ (< stgr. ἵππος m. ‘koń’, myk. *i-qo*), greckie imię własne *Adelphasium* (dosłownie ‘siostrzyczka’, por. stgr. ἀδελφή f. ‘siostra’) poświadczane w komedii Plauta pt. *Poenulus* (Schwyzer 1939: 471; Chantraine 1968: 75). W dialekcie kreteńskim języka nowogreckiego pojawia się oboczna forma κουμός m. (osnowa na -o-) ‘pomieszczenie dla małych zwierząt, kurnik’, którą z morfologicznego punktu widzenia należy uznać za prymarną w stosunku do ngr. κουμάσι n. ‘kurnik; chlew; psia buda’ oraz stgr. κουμάσιον n. ‘pomieszczenie dla kur’, por. stgr. ἵππος m. ‘koń’ wobec ιππάσιον n. ‘konik’. Obecność w języku greckim zarówno formy prymarnej, jak i sekundarnej mogłaby świadczyć o rodzimości obu tych apelatywów. Dodajmy, że para osmańskotureckich wyrazów, tj. tur. (dial.) *küm* ‘małe pomieszczenie dla zwierząt hodowlanych’ oraz tur. *kümes* ‘kurnik, kojec, chatka, chałupka’, wydaje się powielać oryginalną grecką parę apelatywów: ngr. κουμός vs. κουμάσι.

Rozważmy teraz, jak w świetle Hesychiosowego świadectwa przedstawia się alternatywna hipoteza badawcza o zapożyczeniu greckich wyrazów κουμός vs. κουμάσι z tureckiego apelatywu *küm(es)*. Słownik Hesychiosa z Aleksandrii powstał pod koniec V w. n.e., zatem słowo nowogreckie κουμάσι (< stgr. κουμάσιον) szczyci się tradycją sięgającą późnej starożytności. Wyraz osmańskoturecki *kümes* nie może pochwalić się równie odległą historią. Turkijska terminologia pastersko-hodowlana ma relatywnie dawne poświadczenia, ale w tekstach staroturkijskich, pochodzących z VII–XIII w. n.e. (DTS 1969; Clauson 1972), nie odnajdujemy żadnego odpowiednika osmańskotureckiego słowa. Ujgurski termin *kojmsō* (*ayilik*), *komso* (*ayilik*) ‘skład, przechowalnia, zbiornik, skarbiec, skarbnica, kopalnia / хранилище, соқровищница’ (DTS 1969: 31) nie może być brany pod uwagę jako odpowiednik tur. *kümes*, gdyż jest to wyraz dość odległy semantycznie i izolowany na gruncie turkijskim. Nie ulega wątpliwości, że wschodnioturkijski lud Ujgurów, zasiedlający Region Autonomiczny Sinciang-Ujgur na obszarze północno-zachodnich

¹ Co się tyczy dwóch semantycznie bliskich odpowiedników albańskich, to zazwyczaj przyjmuje się, że Albańczycy zapożyczyli wyraz *kumác* m. ‘kurnik; gołębnik; psia buda’ bezpośrednio ze źródła greckiego (Floros 1980: 253), podczas gdy jego alternatywny wariant *qyméz* m. ‘kurnik dla piskląt; gołębnik’ przejęli za pośrednictwem tureckim (Ndreca 1986: 586). Innymi słowy, mamy tu do czynienia z zapożyczeniem wielokrotnym.

Chin, zapożyczył ów apelatyw ze źródła średniochińskiego, por. śrchiń. 含藏 [xam-dzon] ‘ts.’ (DTS 1969: 31), chiń. 藏 zàng [dzân] ‘magazyn, skład, skarbiec / storehouse, depository, treasure (in the Buddhist or Taoist scripture)’ (Schuessler 2007: 176). Pozostałe ludy turkijskie nie знаły terminu uję. *ko(j)mso*.

Archaiczności wyrazu tur. *kümes* nie da się obronić, nawet jeśli odwołamy się do altajskiego materiału leksykalnego. Etymolodzy rosyjscy S.A. Starostin, A.V. Dybo i O.A. Mudrak rekonstruują archetyp altajski **k’umi* (~ *k’ume*) ‘szałas, czasowe mieszkanie / tent, temporary dwelling’ na bazie zestawień tunguskich, mongolskich i turkijskich (EDAL 2003: 852). Proponowane zestawienie wykazuje jednak dwie bardzo poważne oznaki słabości. Po pierwsze, w poszczególnych ugrupowaniach altajskich zestawiane wyrazy różnią się pod względem semantycznym: apelatywy tunguskie mają znaczenie ‘namiot, letni domek / tent, summer-house’ (np. nan. *xomarã*, ul. *xomıran*, neg. *omõxãn* < tung. **xoma-*), wyrazy mongolskie odnoszą się do magazynu lub sprzętu do magazynowania (np. śrmong. *kumurki* ‘puddło, skrzynia / box’; klas. mong. *kömürge* ‘magazyn’; chałch. *xömrög*; kałm. *kömrğ*; mongor. *komorgo*, *komurgo* ‘ts.’ < pramong. **kömürge* ‘magazyn / storehouse’), natomiast archetyp praturkijski **küme* ma jakoby oznaczać ‘ziemiankę, chatę / dug-out, hut’ (np. tur. *kümültü* ‘budka, chałupka’). Zestawienie jest chybione nie tylko pod względem semantycznym, ale też materiałowym. Porównawcze dane turkijskie są ograniczone do języka osmańskotureckiego, co podkreślają nawet rosyjscy altajści: „An exclusively Osman word. Cf. perhaps Karakh. (MK) *kümi* ‘name of a town on the Uyghur border’ (?)” (EDAL 2003: 852). Co więcej, wielotomowy słownik etymologiczny języków turkijskich nie uwzględnia praformy turkijskiej **küme* oznaczającej ‘ziemiankę, chatę’ i nie przytacza stosownego materiału porównawczego (zob. ESTJ-K 2000). W tej sytuacji musimy zadać pytanie, czy zestawienie izolowanych form osmańskotureckich z wyrazami tunguskimi i mongolskimi ma rację bytu. Wydaje się, że tureckie wyrazy *küm* ‘małe pomieszczenie dla zwierząt hodowlanych’ oraz *kümes* ‘kurnik, kojec, chatka, chałupka’ nie mogą reprezentować altajskiego dziedzictwa. Najpewniej zostały one zapożyczone od małoazjatyckich Greków niedługo po osiedleniu się Turków osmańskich na obszarze Anatolii, tj. pod koniec XIII w. Poniżej przytoczymy dodatkowe argumenty onomastyczne, które pozwalają wykluczyć turecką genezę rozpatrywanej bałkańskiej wiązki leksykalnej.

4. Wartość toponimii kreteńskiej dla określenia genezy i chronologii greckiego gniazda leksykalnego $\kappa\omicron\upsilon\mu\acute{\omicron}\sigma\iota$ / $\kappa\omicron\upsilon\mu\omicron\varsigma$

Turecki podbój Kreta nastąpił w latach 1645–1669, zatem Kreta dostała się pod panowanie tureckie w połowie XVII w. Dopiero wówczas język turecki mógł oddziaływać na dialekt kreteński języka nowogreckiego. Wcześniej przez kilka wieków wyspa znajdowała się we władaniu Republiki Weneckiej (1210–1669). Z tego okresu pochodzą źródła historyczne dokumentujące liczne ojkonimy kreteńskie, z których zdecydowana większość przetrwała do dnia dzisiejszego. Dane toponimiczne pozwalają zweryfikować rozpatrywany w niniejszym artykule dylemat, czy greckie wyrazy $\kappa\omicron\upsilon\mu\acute{\omicron}\sigma\iota$ oraz $\kappa\omicron\upsilon\mu\omicron\varsigma$ są odziedziczone z epoki antycznej, czy też są zapożyczone ze źródła osmańskotureckiego.

W toponimii kreteńskiej spotykamy trzy następujące ojkonimy:

4.1. Nazwa miejscowa Κούμιοι [‘kumi], wieś gminna, ep. i nom. Réthimno (Spanakis 1991: 427; Gowa 2010: 119; Symeonidis 2010: 749).

Atestacja historyczna: *Cumus*² 1577 Bar f°26r; *Cumus* 1583 Cas K183; *Cumus* 1630 Bas 128; *Kumuz* 1659 SAP 131; *Κούμη* [sic!] 1842 ChBK 44; *Κούμιοι* 1881 SPK 33 (Faure 1981: 228; 1989: 410; Spanakis 1991: 427).

Etymologia: N.m. w pl. od ap. kret. $\kappa\omicron\upsilon\mu\omicron\varsigma$ m. ‘pomieszczenie dla małych zwierząt, kurnik’ (Symeonidis 2010: 749).

4.2. Nazwa miejscowa Κουμάσα [ku‘masa], dawniej Κουμάσα [ku‘masja], mała osada położona w gm. Wajoniá, ep. Monofátsi, nom. Iráklío (Spanakis 1991: 427; Panusopoulos 2006: 172; Symeonidis 2010: 748).

Atestacja historyczna: *Cumassa* 1368 RAC 24; *Cumassa* 1577 Bar f°24r; *Cumassa* 1583 Cas K98; *Cumassa* 1630 Bas 121; *Kumaša* 1671 MTIE 120; *Cumása* 1834 Pashley TC II 317; *Κουμάσια* 1842 ChBK 77; *Κουμάσα* 1881 SPK 50 (Faure 1977: 76; 1989: 380; Spanakis 1991: 427).

Etymologia: N.m. w pl. od ap. ngr. (lud.) $\kappa\omicron\upsilon\mu\acute{\omicron}\sigma\iota$ n. ‘kurnik, chlew, psia buda’ (Symeonidis 2010: 748).

4.3. Nazwa miejscowa Ακούμια [a‘kumja], dawniej Κούμια [‘kumja], wieś gminna w ep. Ájos Wasílios, nom. Réthimno (Spanakis 1991: 91, 428; Gowa 2010: 40; Symeonidis 2010: 222);

² Zapisy weneckie typu *Cumus* (a także formy tureckie typu *Kumuz*) oddają (nowo)grecką nazwę kreteńskiej wsi w bierniku liczby mnogiej (por. ngr. στους Κούμους [(stus) ‘kumus], dosłownie ‘do Kumi’). Przykłady te nie dowodzą zatem, że dawna nazwa wsi występowała w liczbie pojedynczej i brzmiała * Κούμω .

Atestacja historyczna: *Vrisses de Cumia* 1577 Bar f°27r; *Cumia* 1583 Cas K176, K184; *Cumgna, Vrisses de Cumia* 1630 Bas 130; *Kuma Vrissi* 1659 SAP 127; *Akúmia* 1834 Pashley TC II 313; *Κούμια* 1842 ChBK 39; *Κούμια* 1881 SPK 27 (Faure 1981: 236; 1989: 418; Spanakis 1991: 91, 428).

Etymologia: N.m. w pl. od ap. ngr. *κούμυ* n. demin. ‘mały kurnik’ (Symeonidis 2010: 222).

Wszystkie trzy wymienione wyżej osady kreteńskie istniały już w epoce panowania Republiki Weneckiej, co potwierdza bogata dokumentacja historyczna z XIV w. (DAC [1368]), XVI w. (Bar [1577]; Cas [1583]) oraz XVII w. (Bas [1630]). W XVII stuleciu dyskutowane ojkonimy zostały odnotowane w źródłach tureckich dotyczących wyspy Kreta (SAP [1659]; MTIE [1671]), a w wieku XIX w zachodnioeuropejskich i greckich opracowaniach (Pashley TC [1834]; ChBK [1842]; SPK [1881]). Nie potrafimy ustalić dokładnego czasu powstania ojkonimów *Κούμοι*, *Κουμάσα* i *Κούμια*, stoimy jednak na stanowisku, że kreteńskie osady o tych nazwach musiały istnieć jeszcze przed genueńskim i weneckim podbojem wyspy, czyli w późnej epoce bizantyjskiej (961–1204).

Skoro Kreta była aż do XVII w. odizolowana od wszelkich wpływów tureckich, to nie można wątpić, że apelatwy *κουμάσι*, *κούμυ* oraz *κούμος* funkcjonowały w mowie Kreteńczyków na długo przed pierwszym pojawieniem się wojsk tureckich na wyspie (1645), co poświadczają trzy bogato udokumentowane ojkonimy z obszaru centralnej Kreta (nom. Réthimno oraz nom. Iráklío). Zapisy historyczne kreteńskich nazw miejscowych stanowią zatem silny argument przeciwko osmańskotureckiej genezie nowogreckiego słowa *κουμάσι*. Alternatywna hipoteza o odziedziczeniu tego słowa z epoki późnoantycznej zyskuje tym samym bardzo istotną i solidną podbudowę.

5. Starogrecki apelatyw *κουμάσιον* i jego możliwe anatolijskie odpowiedniki

Głosa *κουμάσιον· τὸ τῶν ὀρνίθων οἴκημα* (Latte 1966: 520, κ-3831) „*kumásion* – pomieszczenie dla kur”, zarejestrowana w leksykonie Hesychiosa z Aleksandrii (V w. n.e.), jest niewątpliwie najistotniejszym argumentem przemawiającym za późnoantyczną genezą nowogreckiego wyrazu *κουμάσι* n. ‘kurnik; chlew; psia buda’. Atestacja antyczna jest wprawdzie jednostkowa, ale niezaprzeczalna. Wyraz *κουμάσιον* nie pojawia się w żadnym zachowanym dziele literatury starogreckiej, choć terminologia pasterska i hodowlana jest

w starogreckiej literaturze dość dobrze poświadczona. Co więcej, język grecki ma bardzo długą historię i niezmiernie obfitą atestację począwszy od czasów mykeńskich (XIV–XII w. p.n.e.) poprzez okres archaiczny (VIII–VI w. p.n.e.), klasyczny (V–IV w. p.n.e.), hellenistyczny (III–I w. p.n.e.), a skończywszy na okresie panowania rzymskiego (I–V w. n.e.). Rodzi się zatem pytanie: czy stgr. κοῦμόσιον jest apelatywem rdzennie greckim, czy też wyrazem zapożyczonym z innego języka już w dobie antycznej?

Wydaje się, że apelatyw κοῦμόσιον oraz jego domniemana podstawa derywacyjna *koumōs dostały się do ludowej odmiany języka starogreckiego relatywnie późno jako paralelne zapożyczenia z jakiegoś mało znanego języka antycznego. Czy w obecnej dobie możemy wskazać prawdopodobne źródło zapożyczenia lub przynajmniej wyodrębnić taką grupę językową, ze słownictwa której Grecy mogli przejąć dany apelatyw?

Sądzymy, że można zaproponować prawdopodobne i łatwe do akceptacji rozwiązanie. Otóż na obszarze Azji Mniejszej w dobie antycznej w powszechnym użyciu były języki anatolijskie, należące do indoeuropejskiej rodziny językowej (Danka 1983). Najstarsze języki anatolijskie są poświadczone już w II tysiącleciu p.n.e. (np. język hetycki, luwijski, palański; hieroglificzny luwijski), inne w I tysiącleciu p.n.e. (np. język lidyjski, likijski, milijski, karyjski, sidecki, pizydyjski). Niektóre z antycznych języków anatolijskich (np. język karyjski, lidyjski, likański, pizydyjski i izauryjski) były używane jeszcze w okresie Cesarstwa Rzymskiego. Stopniowo ludność anatolijska porzucała mowę przodków i ulegała postępującej hellenizacji. Powszechny bilingwizm na obszarze Azji Mniejszej sprzyjał adaptacji lub zapożyczaniu wyrazów anatolijskich do języka greckiego. Liczne apelatywy zapożyczone do greki z języków anatolijskich wyróżnił i omówił badacz niemiecki Günther Neumann (1961).

Anatolijski materiał leksykalny, poświadczony źródłowo w II i I tysiącleciu p.n.e., zawiera zwartą grupę wyrazów pokrewnych oznaczających ‘pomieszczenie dla zwierząt hodowlanych’, zwłaszcza ‘stajnię, oborę, chlew’:

5.1. het. *hūmma-* c. ‘stajnia, obora, chlew / stable, stall, sty’, zwłaszcza ‘chlew / piasty / Schweinekofen’ (nom. sg. *hu-um-ma-aš*, dat.-loc. sg. *hu-u-um-mi*) (Friedrich 1991: 74, 330; Puhvel 1991: 373); luw. *hūmma-* c. (dat. sg. *hu-u-um-ma*) ‘chlew / porcherie’ (Laroche 1959: 47); luw. *hūmmati-* (nom. sg. *hu-u-um-[ma]-ti-iš*) ‘stajnia / stable’ (takie znaczenie sugeruje P. Meriggi); luw. hier. *humati-* ‘baza, podstawa, piedestał / base, stand, pedestal’ (Laroche 1959: 48; Meriggi 1962: 216; Friedrich 1991: 388).

Zapisy hetyckie i luwijskie powielające trzykrotnie samogłoskę **u* jasno dowodzą, że wyraz hetycko-luwijski *hūmmaš* zawierał w rdzeniu samogłoskę długą [u:] i przypuszczalnie reprezentował anatolijską praformę **haumaš* c.

(osnowa na -o-) ‘pomieszczenie dla zwierząt, stajnia, obora, chlew’. Pokrewne wyrazy luwijskie (luw. *hūmmati-*, luw. hier. *humati-* < anat. **haum-ati-*) należy uznać za derywaty urobione przyrostkiem zdrabiającym **-ati-* od anatolijskiego archetypu **haumaš*.

Zwróćmy uwagę, że wyrazy nowogreckie κοῦμος oraz κοῦμοι pozostają w takiej samej wzajemnej relacji (wyraz podstawowy vs. derywat), jaką zakładamy dla anatolijskiej pary apelatywów **haumaš* oraz **haumati-*. We wschodnich dialektach języka starogreckiego, rozpowszechnionych na terenie Azji Mniejszej (joński, eolski, kojné hellenistyczna), dochodziło do asybilacji bezdźwięcznej spółgłoski zębowej [t] w pozycji przez samogłoską [i], np. stgr. att., joń. φέρουσι, lesb. φέροισι (3 os. pl.) ‘niosą’ < pgr. **φέρωντι* (Buck 2009: 57). Stgr. κοῦμόσιον (skąd ngr. κοῦμοί) wygląda zatem na typową i oczekiwaną adaptację anatolijskiego apelatywu **haumati-*.

Czy jednak anatolijski fonem laryngalny *h* (o nie całkiem jasnej pronuncjacji) mógł być oddany za pomocą greckiej spółgłoski κ [k]? Dość liczne przykłady zaczerpnięte z pracy Neumanna (1961) i innych autorów dowodzą, że grecka adaptacja fonemów laryngalnych za pomocą spółgłosek tylnojęzykowych κ [k], γ [g] oraz χ [kh] była dość pospolita. Oto najpewniejsze przykłady zapożyczeń anatolijskich w języku greckim:

5.2. Głosy Hesychiosa †γγυαί· πάμποι (Latte 1953: 393, γ-972), recte πάμποι nom. pl. ‘dziadkowie’ (por. lidyjskie imię osobowe Γύγης) oraz κουκάνα (cod. κουκά) πάμπων (Latte 1966: 520, κ-3826) acc. sg. ‘dziadka’ (por. likijskie imię osobowe Κουγας) wydają się reprezentować dwa odrębne zapożyczenia (wielokrotne) pochodzenia anatolijskiego (Neumann 1961: 69–71; Puhvel 1991: 357; Beekes 2010: 290, 733). Źródłem zapożyczenia jest dobrze poświadczony apelatyw anatolijski **hauhás*, por. het. *hūhhaš* c. ‘dziadek’, luw. *hūha-* c. ‘ts.’; luw. hier. *huha-* c. ‘ts.’, lik. *χuge* ‘dziadek’ (Danka 1983: 176; Weeks 1985: 28; Puhvel 1991: 355–358; Kloekhorst 2008: 352–353). Anatolijski wyraz poświadczony jest także w dialektach nowogreckich, por. ngr. dial. γυγέσ m. ‘bardzo stary, sędziwy, wiekowy mężczyzna / steinalter Mann’, poświadczony na wyspie Imbros (Andriotis 1974: 199) < stgr. **γγυής*, pl. γυαί ‘dziadkowie’ (< lik. *χuge* ‘dziadek’ < anat. **hauhás*). Warto odnotować, że zarówno starogreckie, jak i nowogreckie formy dokumentują w pełni oczekiwany akcent oksytoniczny.

5.3. stgr. hom. ἰχώρ m. ‘krew bogów’, później także ‘krew ludzka, surowica, posoka’ jest prawdopodobnym zapożyczeniem anatolijskim, por. het. *išhar*, *ešhar* n. ‘krew’ (Neumann 1961: 18; Puhvel 1984: 313; Gamkrelidze, Ivanov 1995: 798; Ivanov 2001: 31, 87; Beekes 2010: 607–608). Rodzimym helleńskim odpowiednikiem wyrazu hetyckiego jest stgr. ἔαρ n. ‘krew, sok (drzewa)’

(Danka 1983: 174) < pie. **h₁ésh₂r* n. ‘krew’, por. stind. *ásrk* n. ‘krew’, toch. B *yasar* ‘krew’ (Mallory, Adams 2006: 185, 187; Kloekhorst 2008: 256–260).

5.4. stgr. hom. κῦμβαχος m. ‘grzebień hełmu’ wydaje się zapożyczeniem leksykalnym o anatolijskiej genezie, por. het. *kupaḥ(h)i-* ‘nakrycie głowy’ (Szemerényi 1974: 153; Gamkrelidze, Ivanov 1995: 798; Puhvel 1997: 257–258).

5.5. stgr. myk. *ko-wo* ‘owcza skóra, owcze runo’, hom. κῶας, att. κῶς n. ‘runo, wełna’ (Aura Jorro 1985: 397) jest dawnym zapożyczeniem ze źródła anatolijskiego, por. het. *hāwiš* c. ‘owca’ (nom.pl. *hāwēš*), luw. *hāwiš* ‘owca’, luw. hier. ^{OVIS/ANIMAL}*há-wá/i-i-sá* (nom. sg.) ‘ts.’, lik. *χawa-* ‘owca’ (acc. sg. *χawā*) (Kloekhorst 2008: 337–338). Warto dodać, że karyjska nazwa owcy została w tekstach greckich przekazana z gutturalną spółgłoską bezdźwięczną w nagłosie, por. *Schol. ad Il. XIV 255*: τὸ δὲ πρόβατον κοῖον οἱ Κᾶρες ὀνομάζουσι, ὄθεν Κῶς ἢ πολυθρέμμων ‘Karowie owcę nazywają κοῖος, stąd [wyspa] Kos [o przydomku] żywiąca wielu’; Eust., *ad Hom. Il. XIV 255*: Κῶς [...] φασι δὲ τοὺς Κᾶρας οὕτω καλεῖν τὰ πρόβατα. ὄθεν καὶ ἡ νῆσος Κῶς ὡς πολυθρέμμων ‘Mówi się, że Karowie nazywają owce κῶς, stąd też wyspa Kos [została opisana] jako żywiąca wielu’ (Dorsi 1979: 29). Nazwa anatolijska **hawiš* c. ‘owca’ reprezentuje oczywiste dziedzictwo indoeuropejskie (Danka 1983: 168; Puhvel 1991: 279–280; Mallory, Adams 2006: 140; Kloekhorst 2008: 337–338), por. łac. *ovis* f. m. ‘owca; baran’, gr. hom. ὄϊς f. m. ‘owca, baran’, stind. *ávih* f., demin. *avikā* f. ‘owca’, lit. *avis* f. ‘owca’ (< pie. **h₃ewiš*), pol. *owca* f. (< psł. **ovbca* f. ‘owca’ < pie. **h₃ewikeh₂*), stpol. *owien* m. ‘baran, baranek, jagniec’ (< psł. **ovvñs* m. ‘samiec owcy, baran’ < pie. **h₃ewinos*) (Bańkowski 2000: 470; Boryś 2005: 404; Derksen 2008: 384), orm. *hoviw* ‘pasterz’ (< pie. **h₃ewi-peh₂-s* m. ‘pasterz owiec’).

Niniejszy przegląd najbardziej reprezentatywnych zapożyczeń anatolijskich w języku greckim dokumentuje typowe sposoby adaptacji fonemu laryngalnego i zarazem pokazuje, że wywód ngr. kret. κοῦμος oraz stgr. κουμάσιον z anatolijskich archetypów **haumaš* oraz **haumati-* jest wysoce prawdopodobny zarówno pod względem fonologicznym, jak i semantycznym.

6. Konkluzje

Dokonana powyżej analiza filologiczna, lingwistyczna i onomastyczna pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

6.1. Bałkańska wiązka leksykalna, oznaczająca ‘małe pomieszczenie dla zwierząt’, zwłaszcza ‘kurnik, gołębnik, psia budę, chlew’, jest bogato

poświadczona w kilku językach bałkańskich, w tym w języku albańskim, arumuńskim, dakorumuńskim, bułgarskim, greckim i tureckim.

6.2. Tezę o tureckim pochodzeniu tego gniazda leksykalnego należy stanowczo odrzucić, gdyż apelatywy tureckie *küm* ‘małe pomieszczenie dla zwierząt hodowlanych’ oraz *kümes* ‘kurnik; kojec, chatka’ nie mają odpowiedników turkijskich, a z kolei wyraz nowogrecki κουμάσι n. ‘kurnik, chlew, psia buda’ ma atestację w słowniku Hesychiosa z Aleksandrii, powstałym przed końcem V w. n.e. w formie następującej glosy: κουμάσιον τὸ τῶν ὀρνίθων οἴκημα „*kumásion* – pomieszczenie dla kur”.

6.3. Trzy kreteńskie nazwy miejscowe Κοῦμοι, Κοῦμόσα (wcześniej Κοῦμόσια), Ακοῦμια (uprzednio Κοῦμια) zostały utworzone na bazie nowogreckich apelatywów κοῦμος m. ‘kurnik; zadaszone miejsce dla małych zwierząt hodowlanych’ oraz κουμάσι n. ‘kurnik, chlew, psia buda’. Ojkonimy te mają bogate poświadczenia w dokumentach weneckich pochodzących z XIV–XVII w. Wpływ leksykalny języka tureckiego na ojkonimie kreteńską tego okresu jest całkowicie wykluczony, ponieważ Turcy podbili wyspę dopiero w latach 1645–1669.

6.4. Późna atestacja wyrazu starogreckiego (wyłącznie u Hesychiosa z Aleksandrii, który pod koniec V w. n.e. wydał leksykon słów dialektalnych i rzadkich) sugeruje, że omawiana wiązka leksykalna trafiła do języka greckiego jako zapożyczenie z jakiegoś starożytnego języka substratowego. W artykule stawia się hipotezę badawczą, że źródłem zapożyczenia mogły być języki anatolijskie, rozpowszechnione w starożytności na obszarze Azji Mniejszej. Istotnie, leksemy ngr. κοῦμος oraz tur. *küm(es)* wykazują bardzo duże podobieństwo do apelatywów anatolijskich, zarejestrowanych już w drugim tysiącleciu p.n.e., por. het. *hūmmaš* c. ‘stajnia, obora, chlew’, luv. *hūmmaš* c. ‘chlew’ (< anat. **haumaš*). Z kolei apelatyw stgr. κουμάσιον i jego kontynuanty (ngr. κουμάσι, skąd m.in. alb. *kumác* m. ‘kurnik, gołębnik, psia buda’, arum. *cumás* ‘kurnik’) wydają się odwzorowywać termin luv. *hūmmati*- ‘stajnia’, luv. hier. *humati*- ‘baza, podstawa, piedestał’ w typowej helleńskiej adaptacji.

6.5. Wywód dyskutowanych apelatywów nowogreckich ze źródła anatolijskiego w pełni zgadza się z fonologią dotychczas wykrytych zapożyczeń anatolijskich w języku starogreckim. Adaptacja anatolijskiej spółgłoski laryngalnej za pomocą greckiej spółgłoski tylnojęzykowej [k] (czasami także [g] lub [kh]) jest potwierdzona licznymi przykładami.

Skróty języków

alb.	– albański	luw. hier.	– luwijski hieroglificzny
anat.	– prajęzyk anatolijski	łac.	– łaciński
arab.	– arabski	mongor.	– mongorski
arum.	– arumuński	myk.	– mykeński
att.	– attycki dialekt języka greckiego	nan.	– nanajski
aw.	– awestyjski	neg.	– negidalski
bułg.	– bułgarski	ngr.	– nowogrecki
chałch.	– chałchaski	niem.	– niemiecki
chiń.	– chiński	orm.	– ormiański
gr.	– grecki	pgr.	– pragrecki
het.	– hetycki	pie.	– praindoeuropejski
hom.	– homerycki (epicki) dialekt języka greckiego	pol.	– polski
irań.	– (pra)irański	pramong.	– pramongolski
joń.	– joński dialekt języka greckiego	rum.	– rumuński
kałm.	– kałmucki	stgr.	– starogrecki
klas. mong.	– klasyczny mongolski	stind.	– staroindyjski
lesb.	– lesbijski dialekt języka greckiego	stpers.	– staroperski
lik.	– likijski	śrchiń.	– średniochiński
lit.	– litewski	śrmong.	– średniomongolski
luw.	– luwijski	toch. B	– tocharski B (zachodniotocharski)
		tung.	– (pra)tunguski
		tur.	– turecki
		ul.	– ulczyjski

Skróty źródeł i słowników

Bar [1577]	– Francesco Barozzi: <i>Descrittione dell'Isola di Creta</i> . Rękopis przechowywany w Bibliothèque Nationale à Paris. Fonds italiens 384.
Bas [1630]	– Francesco Basilicata: <i>Relazione 1630</i> . [W:] Μνήμεια της κρητικής ιστορίας. T. V. Ed. Σ.Γ. Σπανάκης, Ηράκλειο 1969.
BD VIII	– <i>Българска диалектология</i> . T. VIII. София 1977.
BER III 1986	– <i>Български етимологичен речник</i> . T. III. София 1986.
Cas [1583]	– Pietro Castrolifaka: <i>Libro di Informattione delle cose publiche del Regno di Candia et isole de Cerigo, Zante, Zaffalonja et Corfu</i> . Kodeks przechowywany w Bibliotece Marcjańskiej w Wenecji. Mss. Ital. cl. 6, nr 156/6005.
ChBK	– Χουρμούζη Βυζαντίου Μ.: <i>Κρητικά</i> . Αθήνα 1842.
DTS 1969	– <i>Древнетюркский словарь</i> . Ред. В.М. Наделеяев, Д.М. Насилов, Э.Р. Тенишев, А.М. Щербак. Ленинград 1969.
EDAL 2003	– Starostin S.A., Dybo A.V., Mudrak O.A. <i>Etymological Dictionary of the Altaic Languages</i> . Vol. I–III. Leiden.
ESTJ-K	– <i>Этимологический словарь тюркских языков. Общетюркские и межтюркские лексические основы на букву «К»</i> . Ред. Г.Ф. Благов. Москва 2000.
HAL 1966	– <i>Hesychii Alexandrini Lexicon</i> . T. II. Ed. K. Latte. Hauniae 1966.
MTIE	– Σταυρινίδης Ν.Σ.: <i>Μεταφράσεις τουρκικών ιστορικών εγγράφων</i> . T. II. Ηράκλειο Κρήτης 1986.

- NRS 1980 – Хориков И.П., Малев М.Г.: *Новогреческо-русский словарь*. Москва 1980.
- Pashley TC [1834] – Pashley G.I.: *Travels in Crete*. Vol. I–II. London 1837 (przedruk: Ateny 1989).
- WAD 1987 – Buchholz O., Fiedler W., Uhlisch G.: *Wörterbuch Albanisch-Deutsch*. Leipzig 1987.
- RAC – Santschi E.: *Régestes des arrêts civils et des mémoires (1363–1399) des Archives du Duc de Crète*. Venise 1876.
- SAP [1657] – Σταυρινίδης Ν.Σ.: *Απογραφικοί πίνακες της Κρήτης*. „Κρητικά Χρονικά” XXII, 1970, s. 117–132.
- SPK [1881] – Σταυράκης Ν.: *Στατιστική του πληθυσμού της Κρήτης μετά διαφόρων γεωγραφικών, ιστορικών, αρχαιολογικών, εκκλησιαστικών κτλ. ειδήσεων περί της νήσου*. Αθήνα 1890 (reprint: Αθήνα 2002).
- STP 1997 – Antonowicz-Bauer L., Dubiński A.: *Słownik turecko-polski, polsko-turecki*. Warszawa 1997.

Literatura

- Andriotis N. (1974): *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*. Wien.
- Andriotis N. (1990): *Ετυμολογικό λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Wyd. 3. Θεσσαλονίκη.
- Aura Jorro F. (1985): *Diccionario micénico*. Vol. I. Madrid.
- Babinot G. (2002): *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα.
- Babinot G. (2011): *Ετυμολογικό λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας. Ιστορία των λέξεων*. Αθήνα.
- Bańkowski A. (2000): *Etymologiczny słownik języka polskiego*. T. II. Warszawa.
- Borys W. (2005): *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków.
- Beekes R. (2010): *Etymological Dictionary of Greek*. Vol. I–II. Leiden–Boston.
- Buck C.D. (2009): *The Greek Dialects*. Bristol.
- Budziszewska W. (1983): *Słownik balkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej*. Warszawa.
- Chantraine P. (1968): *La formation des noms en grec ancien*. Paris.
- Charalambakis Ch. / Χαραλαμπάκης Χ. (2001): *Κρητολογικά μελετήματα. Γλώσσα. Λογοτεχνία. Πολιτισμός*. Ηράκλειο.
- Clauson G. (1972): *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- Danka I.R. (1983): *Stanowisko języków anatolijskich w rodzinie indoeuropejskiej i ich wzajemne związki*. (Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica 4). Łódź.
- Derksen R. (2008): *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden–Boston.
- Dorsi P. (1979): *Le glosse carie*. „Incontri linguistici” V, s. 27–35.
- Faure P. (1977): *Villes et villages de la Crète centrale. Listes inédites de l'époque vénitienne comparées aux tablettes de Knossos*. „Κρητολογία” V, s. 45–98. (Przedruk: Faure 1989: 349–402).
- Faure P. (1981): *Villes et villages du nome de Rhéthymnon. Listes inédites (1577–1629)*. „Κρητολογία” XII–XIII, s. 221–244. (Przedruk: Faure 1989: 403–426).
- Faure P. (1989): *Recherches de toponymie crétoise. Opera selecta*. Amsterdam.
- Floros A.Th. / Φλώρος Α.Θ. (1980): *Νεοελληνικό ετυμολογικό και ερμηνευτικό λεξικό*. Αθήνα.
- Friedrich J. (1991): *Kurzgefaßtes hethitisches Wörterbuch*. Heidelberg.
- Gamkrelidze T.V., Ivanov V.V. (1995): *Indo-European and the Indo-Europeans. A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture*. Vol. II. Berlin–New York 1995.
- Gowa N. / Γκόβα Ν. (2010): *Ελλάδα. Η άγραφη ιστορία μας: Κρήτη, Νομός Ρεθύμνου*. Αθήνα.
- Hony H.C., Iz F. (1947): *A Turkish-English Dictionary*. Oxford.

- Ivanov V.V. (2001): *Хеттский язык*. Москва.
- Karapotosoglou K. / Καραποτόσογλου Κ. (2005): *Ετυμολογικά της δυτικής κρητικής διαλέκτου*. „Λεξικογραφικόν Δελτίον” XXV, s. 69–117.
- Katičić R. (1976): *Ancient Languages of the Balkans*. The Hague–Paris.
- Kiranudis P. / Κυρανούδης Π. (2009): *Μορφολογία των τουρκικών δανείων της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη.
- KloECKhorst A. (2008): *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden–Boston.
- Kondilakis I.D. / Κονδυλάκης Ι.Δ. (1990): *Κρητικόν λεξιλόγιον*. Ηράκλειον.
- Kondosoropulos N.G. / Κοντοσόπουλος Ν.Γ. (1997): *Θέματα κρητικής διαλεκτολογίας*. Αθήνα.
- Kondosoropulos N.G. / Κοντοσόπουλος Ν.Γ. (2006): *Αντίστροφο λεξικό της κρητικής διαλέκτου (από την Κοινή Νεοελληνική στο κρητικό ιδίωμα)*. Αθήνα.
- Korais A. / Κοραΐς Α. (1832): *Ἀτακτα*. Τ. IV. Paris.
- Ksanthinakis A.V. / Ξανθινάκης Α.Β. (2001): *Λεξικό ερμηνευτικό και ετυμολογικό του δυτικοκρητικού γλωσσικού ιδιώματος*. Wyd. 2. Ηράκλειο.
- Laroche E. (1959): *Dictionnaire de la langue louvite*. Paris.
- Latte K. (1953): *Hesychii Alexandrini Lexicon*. Vol. I (A–Δ). Hauniae.
- Latte K. (1966): *Hesychii Alexandrini Lexicon*. Vol. II (E–O). Hauniae.
- Lokotsch K. (1927): *Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs*. Heidelberg.
- Mallory J.P., Adams D.Q. (2006): *The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World*. Oxford.
- Meriggi P. (1962): *Hieroglyphisch-hethitisches Glossar*. Wiesbaden.
- Meyer G. (1891/1982): *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*. Strassburg 1891. Przedruk: Berlin 1982.
- Ndreca M. (1986): *Fjalor fjalësh e shprehjesh të huaja*. Prishtinë.
- Neumann G. (1961): *Untersuchungen zum Weiterleben hethitischen und luwischen Sprachgutes in hellenistischer und römischer Zeit*. Wiesbaden.
- Newmark L. (1999): *Albanian-English Dictionary*. Oxford.
- Nieroznak V.P. / Нерознак В.П. (1984): *Палеобалканские языки*. Москва.
- Nikolaïdis K. / Νικολαΐδης Κ. (1999): *Ετυμολογικόν λεξικόν της κουτσοβλαχικής γλώσσας*. Wyd. 2. Αθήνα.
- Orfanos V. / Ορφανός Β. (2014): *Λέξεις τουρκικής προέλευσης στο κρητικό ιδίωμα (Συναγωγή από λεξικά)*. Ηράκλειο.
- Pangalos G.E. / Πάγκαλος Γ.Ε. (1959): *Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης*. Τ. II. Αθήνα.
- Panusoropulos S. / Πανουσόπουλος Σ. (2006): *Ελλάδα. Η άγραφη ιστορία μας: Κρήτη, Νομός Ηρακλείου*. Αθήνα.
- Puhvel J. (1984): *Hittite Etymological Dictionary*. Vol. I–II. Berlin–New York–Amsterdam.
- Puhvel J. (1991): *Hittite Etymological Dictionary*. Vol. III. Berlin–New York.
- Puhvel J. (1997): *Hittite Etymological Dictionary*. Vol. IV. Berlin–New York.
- Reychman J. (1970): *Słownik rumuńsko-polski*. Warszawa.
- Rodakis Th.I. / Ροδάκης Θ. Ι. (2005): *Το Κρητικό λαλόλογο*. Ηράκλειο Κρήτης.
- Schuessler A. (2007): *ABC Etymological Dictionary of Old Chinese*. Honolulu.
- Schwyzler E. (1939): *Griechische Grammatik*. B. I. München.
- Shipp G.P. (1979): *Modern Greek Evidence for the Ancient Greek Vocabulary*. Sydney.
- Spanakis S.G. / Σπανακής Σ.Γ. (1993): *Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων*. Τ. II. Ηράκλειο.
- Stachowski S. (1977): *Studien über die arabischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen*. [= Prace Komisji Orientalistycznej Nr 15]. Teil II (K–M). Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Stavropoulos D.N. (1988): *Oxford Greek-English Learner's Dictionary*. Oxford.
- Symeonidis Ch.P. / Συμεωνίδης Χ. Π. (2010): *Ετυμολογικό λεξικό των νεοελληνικών οικωνυμίων* [Słownik etymologiczny nowogreckich ojkonimów]. Τ.Ι. Λευκωσία – Θεσσαλονίκη.

- Szemerényi O. (1974): *The Origins of the Greek Lexicon: Ex Oriente Lux.* „The Journal of Hellenic Studies” XCIV, s. 144–157.
- Vasmer M. (1986): *Этимологический словарь русского языка.* Т. II. Москва.
- Weeks D.M. (1985): *Hittite Vocabulary: An Anatolian Appendix to Buck's Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages.* Los Angeles.

Summary

The paper discusses the origin of one of the modern balkanisms, attested in most Balkan languages, cf. Mod. Gk. κουμάσι n. ‘kennel (for a dog); hencoop’, dial. (Cretan) κούμος m. (*o*-stem) ‘id.’; Alb. *kumác* m. ‘enclosure for small domestic animals: coop, cote; dog kennel; pig pen, sty’ and *qyméz* m. ‘chicken coop, dove-cote’; Arom. *cumás* ‘hencoop’; Turk. *kümes* ‘poultry-house; coop, hut’, also *küm* ‘id.’. The Turkish origin of the above-mentioned bunch, suggested by Gustav Meyer (1891/1982: 229) and Wanda Budziszewska (1983: 84), should be excluded for chronological problems. The Greek appellative appears as early as in the lexicon of Hesychius of Alexandria, created by the end of 5th century AD, cf. κουμάσιον· τὸ τῶν ὀρνιθῶν οἴκημα. It is finally suggested that Mod. Gk. κούμος, Turk. *küm* and Bulg. dial. *күмà* represent an ancient borrowing from Anatolian **haumaš* c. (*o*-stem), cf. Hitt. *hūmmaš* c. ‘stable, stall, sty’, whereas Ancient Greek κουμάσιον, Mod. Gk. κουμάσι and its Balkan equivalents (cf. Turk. *kümes*, Alb. *kumác*, Arom. *cumás*) derive from the diminutive form **haumati-* in Anatolian, cf. Luw. *hūmmati-* ‘stable’.